

HOMENATGE A POMPEU FABRA

(Conferència pronunciada amb motiu de l'acte d'homenatge a Pompeu Fabra celebrat al Palau de la Generalitat el dia 6 de maig de 1998)

Ens hem aplegat aquí per homenatjar la memòria d'una persona i d'una obra que ben aviat esdevingueren patrimoni de tot un poble: Pompeu Fabra i la codificació de la llengua catalana moderna. Aquesta obra, tanmateix, per molt gran que n'hagués estat la perfecció intrínseca o per molta astúcia persuasiva que hi hagués posat l'autor, no hauria reeixit si no s'haguessin donat certes condicions prèvies i necessàries, com la voluntat de pervivència popular al llarg dels segles obscurs i la decisió amb què les institucions polítiques, administratives i acadèmiques emergents contribuïren a la seva implantació. Fins i tot després de la maltempada històrica, de caràcter absolutament imprevisible pel que fa a l'abast de la seva acció destructiva de la personalitat nacional catalana i a la seva llarga durada, podem ben afirmar que, en matèria de llengua, ens n'hem sortit gràcies a la solidesa dels fonaments i a l'acceptació social de què gaudí —i gaudeix encara— l'obra del Mestre, sense que amb això vulgui menys tenir el coratge, l'esforç o simplement la fidelitat de tants catalans anònims que han sabut servir-nos els mots.

Pompeu Fabra no fou una personalitat singular en la seva experiència radical de trobar-se, de sobte, lingüísticament mancat per a expressar per escrit en mots senzills, però propis, sentiments comuns a qualsevol mortal. «Queridos sobrinos...» contenen que va escriure... i va esquinçar el paper, en un acte de retrobament. Molts de nosaltres, catalans d'abans i de després que ell, hem viscut alguna vegada una experiència similar, i ben segur que hi hem reaccionat d'alguna manera: amb ràbia, amb dolor, amb vergonya, amb resignació i adaptació, o bé lliurant-nos a un esforç, no sempre reeixit, d'aprenentatge suplementari i, durant molt de temps i per a molts, no gens afavorit per un context advers. Fabra, però, féu una passa més i volgué posar-s'hi —i posar-nos-hi— remei. Fou una passa de gegant, i en fer-la Fabra es convertí, tant si es vol com si no, en una personalitat providencial.

És clar que ell no partia del no-res. El català havia estat una llengua escrita i fortament unificada en els temps en què els peixos de la Mediterrània duïen les quatre barres al llom. La història, però, ens n'havia estroncat la tradició. El català havia estat també una llengua conreada en els segles de decadència literària. Hi havia hagut, a més, la Renaixença i, més encara, la figura cabdal de Verdaguer. Però la manca d'unes institucions fortes i comunes n'havia diversificat i fragmentat els usos allí on no havia entrat ja en un greu procés de recessió. La llengua catalana escrita havia esdevingut un desgavell i, segons on, el català, ras i curt, es batia en retirada davant unes altres llengües poderoses. La malaltia s'havia covat al bell cim de l'Imperi, s'havia estès al llarg de l'edat moderna, i feia de mal augurar l'efecte de la revolució industrial.

Pompeu Fabra es lliurà a l'obra d'unificació ortogràfica, gramatical i lèxica del català literari modern, i ho féu amb la disciplina i el rigor de l'estudiós i del científic, amb el seny de qui se sentia compromès en una empresa cívica —el sentit de la qual romanía més en el con-

sens social que en l'objectivitat científica o en la fermesa de les conviccions pròpies— i, en fi, amb la passió del patriota —per dir-ho amb el mot que ell mateix s'hauria aplicat.

I és que l'obra de Fabra, per transcendental que hom la consideri i per indesligable que sigui del seu nom, cal veure-la com una obra col·lectiva de redreçament lingüístic immersa en un procés de reconstrucció nacional. Deixant de banda les seves propostes primerenques de reforma lingüística, la seva obra de descripció gramatical del català actual, els estudis lingüístics més estrictament professionals, la seva tasca de divulgació i propagació del català normatiu, les seves gramàtiques francesa i anglesa, les seves traduccions literàries, deixant de banda tot això, que no és pas poc, l'obra fabriana de codificació lingüística és una contribució col·lectiva —que trasllueix sens dubte una forta empremta personal— a un projecte col·lectiu.

Parlar de l'obra de Fabra, doncs, és parlar també de l'obra normativitzadora de l'Institut d'Estudis Catalans i de la política de reconstrucció institucional d'Enric Prat de la Riba, com també de la seva continuació republicana. Malauradament, els esdeveniments posteriors van desbaratar l'un i l'altra, i només la voluntat de pervivència col·lectiva va empènyer de bell nou uns homes coratjosos i, val a dir-ho, agosarats a fer renèixer de les cendres l'Institut, i la llavor que hom havia sembrat en temps de bonança no es va perdre per sempre.

La continuïtat de les actuacions acadèmiques de l'Institut d'Estudis Catalans malgrat l'adversitat; el seu reconeixement oficial el 1976; la recuperació de la seva seu el 1982; la represa de la seva activitat científica; la profunda renovació que hi obriren els nous Estatuts de 1989; el reconeixement de la seva autoritat lingüística pel Parlament de Catalunya el 1991; la seva contribució recent a la institucionalització i l'establiment del català mitjançant la *Proposta per a un estàndard oral*, el nou *Diccionari de la llengua catalana* i la *Gramàtica catalana* (en curs d'elaboració), a més d'uns altres projectes de recerca lingüística, com l'*Atlas lingüístic del domini català*, el *Diccionari d'antropònims catalans*, la constitució del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana, ja acompanyada, i la publicació, ensems com a llibre i com a CD-ROM, dels tres volums del *Diccionari de freqüències*, que n'és un dels primers resultats tangibles, i la preparació d'un *Diccionari descriptiu del català modern*; la seva participació en la tasca de normalització terminològica del TERMCAT; la presència pública, com més va més evident, de l'IEC en la vida col·lectiva, i l'assumpció oberta i inequívoca de les seves responsabilitats estatutàries en el conjunt de la comunitat lingüística —no solament de manera simbòlica, sinó mitjançant actuacions concretes—, tot això són algunes de les fites que l'IEC actual ha assolit ja o s'ha proposat assolir, i, en aquest sentit, són testimoni ferm que l'obra que Fabra contribuï tan substancialment a fundar serà continuada i adaptada a les noves i emergents necessitats socials i tecnològiques del segle XXI.

La figura de Pompeu Fabra, ho he dit al començament, no és patrimoni de cap grup, com no ho és de cap govern ni de cap institució, sinó del poble català. Però l'Institut d'Estudis Catalans la sent també ben seva, i no podria ser altrament. La Secció Filològica de l'Institut, a la qual Fabra pertanyé i de la qual fou president, ha fet les seves previsions i fa mesos que treballa en la preparació d'unes publicacions —talment com l'IEC ha col·laborat ja en aquesta que avui se us presenta— i d'un simposi internacional sobre el Mestre i la seva obra lingüística. La finalitat és contribuir a un millor coneixement objectiu d'allò que Fabra va fer per la llengua catalana i pel poble català en el seu moment històric, i a una avaluació i una contextualització de la seva obra tenint en compte la teoria i la pràctica de la planificació lingüística en uns altres indrets.

D'altra banda, i per gentilesa de la Generalitat de Catalunya, l'exposició sobre Pompeu Fabra que aquesta ha organitzat serà exhibida en breu a la seu de l'IEC. Hi sou tots convidats.

Aquestes iniciatives volen contribuir a homenatjar la memòria d'un home de ciència i de consens. El seu nom no hauria mai de ser instrumentalitzat per justificar posicions fonamentalistes ni per introduir la dissensió. Lluny de voler una llengua feta a la mida dels seus gustos personals, Fabra volia una llengua per a tothom i no s'amagava del conflicte entre la necessitat de depuració de la llengua i —com ell mateix deia— «el perill de caure en un llenguatge excessivament distanciat del llenguatge parlat i poc apte, doncs, a ésser adoptat per tothom» que contravingués a l'objectiu «d'oferir a la gent una llengua assequible i uniforme». Ell sabia molt bé que en matèria d'ortografia, per exemple, allò que importa és que n'hi hagi i que n'hi hagi una. Una i només una, com diem sovint els matemàtics. I, perquè n'estava convençut, va saber renunciar sovint a algunes de les seves opinions a favor de l'únic objectiu que s'ho valia i que constitueix un dels seus llegats inestimables: l'existència d'una forma unitària d'escriure el català, arreu acceptada i practicada. Heus ací com renunciar esdevé de vegades una manera de construir.